

## FORTEPIANO O'QITISHDA O'QUV MOTIVATSIYASINI OSHIRISHNING PEDAGOGIK SHART-SHAROITLARI

Mavludaxon Nabijanovna Rahimova  
Andijon davlat universiteti

**Annotatsiya:** Maqola fortepiano o'qitishda o'quv motivatsiyasini oshirishga xizmat qiladigan pedagogik shart-sharoitlarni nazariy va amaliy jihatdan tahlil qiladi. Tadqiqotda motivatsiyaning ichki (ijodiy o'zini namoyon etish, estetik zavq, o'sish ehtiyoji) va tashqi (rag'bat, baholash, sahna tajribasi) omillari farqlanadi hamda ularni qo'llab-quvvatlaydigan didaktik mexanizmlar aniqlanadi. Muallif darsni dizaynlashda maqsadning shaffof qo'yilishi, individual ta'lim yo'llari, refleksiya va metakognitiv topshiriqlar, bosqichma-bosqich murakkablashtirilgan repertuar, ijrochilik faolligi va sahna amaliyoti, raqamli vositalar (metronom, pedagogik ilovalar, audio-vizual tahlil) hamda konstruktiv baholashning (rubrikalar, ko'p manbali fikr-mulohaza) ahamiyatini asoslaydi.

**Kalit so'zlar:** fortepiano ta'limi, o'quv motivatsiyasi, individual yondashuv, refleksiya, konstruktiv baholash, madaniy mos repertuar, metakognitiv topshiriqlar

## PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR ENHANCING MOTIVATION

Mavludakhon Nabidjanovna Rahimova  
Andijan State University

**Abstract:** The article theoretically and practically analyzes the pedagogical conditions that contribute to enhancing learning motivation in piano education. The study distinguishes between internal (creative self-expression, aesthetic enjoyment, the need for growth) and external (encouragement, assessment, stage experience) factors of motivation and identifies didactic mechanisms that support them. The author substantiates the importance of transparent goal setting, individualized learning paths, reflection and metacognitive tasks, gradually increasing repertoire complexity, performance activity and stage practice, the use of digital tools (metronome, pedagogical apps, audio-visual analysis), and constructive assessment (rubrics, multi-source feedback) in lesson design.

**Keywords:** piano education; learning motivation; individualized approach; reflection; constructive assessment; culturally relevant repertoire; metacognitive tasks.

## Kirish

Fortepiano darsi ko‘pincha ko‘zga ko‘rinmas maydonda - o‘quvchining ichki dunyosida kechadi. O‘qituvchi nota satrlarini sharhlar ekan, o‘quvchi uchun haqiqiy sinov ijodiy qiziqish va bardoshlilikning qancha vaqtgacha yonib turishida namoyon bo‘ladi. Motivatsiya shu yerda kalit tushunchaga aylanadi: u bor joyda mashqning takroriy mehnati ijodiy quvonchga, sahnadagi hayajon esa o‘shish imkoniyatiga aylanishi mumkin. Ammo motivatsiya “tasodifiy ilhom” emas - u maqsadga yo‘naltirilgan, puxta o‘ylangan pedagogik shart-sharoitlar ta’sirida barqarorlashadigan murakkab hodisa.

Bugungi musiqiy ta’lim muhitida o‘qituvchi tez-tez ikki kuch o‘rtasida muvozanat izlaydi: standartlar bilan belgilanadigan texnik kompetensiya va shaxsiy badiiy ifodaning erkinligi. Bir tarafdin, barmaq texnikasi, legato va stakkatoga oid aniq mezonlar talab qilinadi; ikkinchi tarafdin esa, o‘quvchining shaxsiy talqini, ohangdorlika bo‘lgan ehtiyoji, sahnadagi o‘ziga xos ovozi qadrlanadi. Shu ziddiyatda motivatsiyani oshirish - avvalo muhit va jarayonni yangicha tashkil etish masalasi. Darsning maqsadi shaffof bo‘lsa, vazifalar shaxsiy darajaga moslashtirilsa, natijalar bo‘yicha adolatli va konstruktiv fikr-mulohaza berilsa, o‘quvchi o‘z mehnatining ma’nosini ko‘ra boshlaydi.

Fortepiano o‘qitishining o‘ziga xosligi shundaki, taraqqiyot ko‘pincha mikrosakkichlar bilan o‘lchanadi: bir frazada nafasning tekisligi, trillearning aniqqligi, pedalingdagi nozik soyalar. Kichik yutuqlar esa ko‘pincha ko‘zga tashlanmay qoladi. Shuning uchun ham dars dizaynida “mayda g‘alabalar”ni ko‘rinadigan qilish - motivatsiyaning muhim sharti. Ma’lum bosqichlar uchun aniq rubrikalar, o‘z-o‘zini baholash varaqalari, audio-video yozuvlar orqali refleksiya o‘quvchiga o‘shishini “ko‘rish” imkonini beradi va ichki rag‘batni quvvatlaydi.

Motivatsiya faqat ichki ilhom bilan cheklanmaydi. Tashqi omillar - sahna amaliyoti, ansambl tajribasi, o‘qituvchi va tengdoshlar bahosi - o‘quvchining musiqiy ijtimoiylashuvini belgilaydi. Yakkaxon mashqning yakkaligi ko‘pincha ruhiy charchoqqa olib keladi; duet, kvartet yoki kamer ansambli esa tinglash, moslashish va hamkorlik orqali yangi ma’no keltiradi. Sahnaga uchun kichik, lekin muntazam maydonlar - sinf kontsertlari, ochiq darslar, maktab ichki festivallari - o‘quvchiga mehnatining ijtimoiy qadriyatga aylanishini his ettiradi.

Raqamli vositalar ham motivatsion muhitning ajralmas qismiga aylanmoqda. Metronom va akkompagnement ilovalari mashqning zerikarliligini kamaytirib, temp va ritmni sezishning o‘yin elementlari bilan uyg‘unlashuvini ta’minlaydi. Audio-vizual tahlil o‘quvchiga ijroni tashqaridan ko‘rish imkonini berib, tezkor tuzatishlar uchun asos yaratadi. Bularning barchasi, agar maqsadli va me’yorida qo‘llansa, ichki intizomni kuchaytiradi hamda mashqni “vazifa”dan “kashfiyot”ga aylantiradi. Shu bilan birga, repertuar masalasi motivatsiyaning markazida turadi. Madaniy jihatdan

mos, yoshga, darajaga va shaxsiy qiziqishga mos tanlov o'quvchining o'zini musiqada ko'rishga xizmat qiladi. Klassik kanon asarlari bilan zamonaviy yoki milliy kuylarning muvozanati, qiyinchilik darajasining bosqichma-bosqich oshirilishi, ijodiy improvizatsiya uchun kichik "oynalar" qoldirilishi - bularning barchasi o'quvchini ijodiy sub'ektga aylantirishning ta'limiy strategiyalaridir.

Demak, fortepiano darsida motivatsiyani oshirish - nazariy konsepsiyadan ko'ra amaliy arxitektura masalasi: maqsadlar tizimi, baholash mexanizmlari, hamkorlik formati, resurslar va muhit elementlarining uyg'un rejalashtirilishi. Ushbu maqola aynan shunday "motivatsion arxitektura"ni tashkil etuvchi pedagogik shart-sharoitlarni tahlil qiladi: shaffof maqsad qo'yish va individual yo'llar; konstruktiv fikr-mulohaza va refleksiya; ansambl va sahna amaliyoti; raqamli vositalarni mazmunli integratsiya qilish; madaniy mos repertuar siyosati. Maqsad - fortepiano o'qituvchisiga nazariy jihatdan asoslangan, amalda qo'llash mumkin bo'lgan yo'l xaritasini taklif etish hamda o'quvchida uzoq muddatli, barqaror motivatsiyani shakllantirishning real mexanizmlarini ko'rsatish.

#### Adabiyotlar tahlili:

O'quv motivatsiyasini tushuntirishda eng ko'p murojaat qilinadigan yondashuv - o'zini-o'zi aniqlash nazariyasi. SDTga ko'ra barqaror ichki motivatsiya uch asosiy psixologik ehtiyoj: avtonomiya, kompetentlik va aloqadorlik qondirilganda shakllanadi. Forteplano ta'limi kontekstida bu: o'quvchiga maqsad va mashq usullarida tanlov berish (avtonomiya), darajaga mos va "qiyinchilik-qo'llab-quvvatlash" balansidagi topshiriqlar (kompetentlik), o'qituvchi-o'quvchi hamkorlik muhitini yaratish degani. Kellerning ARCS modeli [1] fortepiano darslarida diqqatni jalb etuvchi uslublar (mini-improvizatsiya, qisqa o'yin elementlari), repertuarning o'quvchi tajribasi bilan mosligi, bosqichli yutuqlar orqali ishonchni mustahkamlash va kichik sahna tajribalaridan qoniqish chiqarishga urg'u beradi. Csikszentmihalyining "flow" nazariyasi [2] esa mahorat darajasi bilan vazifa qiyinchiligi mos tushganda chuqur yutilish holati yuzaga kelishini ko'rsatadi; bu fortepianoda mikro-maqsadlarni (faza nafasini tekislash, trill aniq-ligi, pedaling soyalarini topish) aniq belgilashni talab qiladi.

Vigotskiyning [3] yaqin rivojlanish zonasi hamda skaffolding konsepsiyalari fortepiano o'qitishda ko'nikmalarni qatlam-qatlam qurish zarurligini asoslaydi. Dars dizaynida murakkab texnik epizodlar (masalan, polifonik faktura yoki murakkab ritmik permutatsiyalar) modullashtiriladi: avval ritmik "suyak", so'ng artikulyatsiya, keyin dinamik soyalar. Bloomning mahoratga yo'naltirilgan o'qitish (mastery learning) g'oyasi bilan uyg'un holda "mastery-checks" (kichik nazorat mezonlari) qo'llanadi: metronomda barqaror temp, intonatsion aniqlik, legato-stakkato almashinuvini rubrikalarda aniq ko'rsatish. Bu yondashuv o'quvchiga o'sishni ko'rinarli qiladi va motivatsiyani mustahkamlaydi.

Ericssonning [4] mashq nazariyasi maqsadga yo'naltirilgan, fokusli, fikr-mulohazaga tayangan mashqning ustunligini ta'kidlaydi. Fortepianoda bu "vaqtga emas, maqsadga mashq" prinsipidir: 30 daqiqa davomida faqat ritmik aniqlik yoki pianissimo nazorati. Mashqni bloklash/interval usullari, sekin-tezkor "spaced repetition", metronom bilan temporal shading (tempni mikro-qadamlar bilan oshirish) motivatsiyani "ko'rinadigan natija"ga bog'laydi.

Adabiyotlarda musiqiy ijtimoiylashuv motivatsiyaning kuchli drayveri sifatida ko'rsatiladi. Ansambl (duet, kvartet) tajribasi tinglash, moslashish, ritmik barqarorlik va musiqiy muloqotni kuchaytiradi; yakkaxon mashqdagi ruhiy charchashni kamaytiradi. Kichik sahna (sinf kontsertlari, ochiq darslar, ichki festivallar) muntazamligi o'quvchi mehnatini ijtimoiy e'tirof bilan bog'lab, ARCSdagi "Satisfaction" [1] komponentini mustahkamlaydi. Adabiyotlar sahna oldi bezovtaligini kamaytirish uchun pre-performance ritual, nafas mashqlari va mikro-repetitsiyalarni tavsiya qiladi.

Pedagogik implikasiya sifatida, fortepiano darsi motivatsion arxitekturasini: avtonomiya uchun tanlov va shaffof maqsadlar, kompetentlik uchun scaffolding va mikro-maqsadlar, aloqadorlik uchun ansambl-sahna va konstruktiv muloqot, maqsadga bog'langan raqamli vositalar, madaniy mos repertuar siyosati bilan qurilishi lozim.

Muhokama. Fortepiano darsi - bu tovushlar zanjiri emas, balki ichki harakatlar arxitekturasini. O'quvchi klaviaturaga birinchi bor qo'l tekkizgan paytdan boshlab u nafaqat texnik murakkabliklar, balki o'zini anglash, sabr, ijodiy qiziqish va ijtimoiy e'tirof ehtiyoji bilan yuzlashadi. Motivatsiya shu ehtiyojlar chorrahasida tug'iladi: agar dars muhitida maqsadlar shaffof, yo'llar individual, fikr-mulohaza aniq va iliq, sahna tajribalari muntazam bo'lsa, o'quvchi mashqni majburiyat sifatida emas, o'sishga eltuvchi muloqot sifatida qabul qiladi. Ko'pincha "ko'p mashq qilsa bo'ldi" degan sodda tasavvur darsning ruhini susaytiradi. Mashq miqdori emas, mazmuni motivatsiyaning markazida turadi. Qasddan mashq - maqsadga yo'naltirilgan, fokusli, fikr-mulohazaga tayangan mashq - o'quvchini vaqtni emas, natijani o'lchashga o'rgatadi. Bir necha daqiqa ichida faqat ritmik barqarorlikka, keyin legato ipining uzilmasligiga, so'ng pianissimo nazoratiga qarata ishlangan kichik bloklar mayda g'alabalar kaskadini yaratadi. Bu g'alabalar ko'rinadigan bo'lsa - progress kartasi, qisqa audio-video yozuvlar, rubrikadagi belgilar - ichki rag'bat bo'y ko'rsatadi: "men har hafta biroz bo'lsa-da o'sayapman".

Motivatsiyaning yana bir manbai - avtonomiya. Lekin avtonomiya erkinlikni cheksizga yoyish degani emas. O'qituvchi tomonidan didaktik jihatdan mos uch-to'rt pyesa taklif qilinib, o'quvchiga tanlov berilganida, yoki mashq rejasida "majburiy" va "ixtiyoriy" bloklar muvozanati saqlanganda o'quvchi o'zining ovozi eshitadi. Tanlangan erkinlik modeli kompetentlik hissini kuchaytiradi: o'quvchi qaror beradi, mehnat qiladi va natijasini ko'radi. Shu tariqa dars jarayoni buyruq va bo'ysunishdan

ko'ra hamkorlik va mas'uliyatga aylanadi. Fikr-mulohaza motivatsiyaning yuragi. "Yaxshi" yoki "yomon" kabi umumiy baholar o'rniga aniq ko'rsatkichlar zarur: qayerda fraza nafasini yo'qotdik, qaysi nuqtada stakkato uzayib ketdi, metronomda qaysi tempda artikulyatsiya buzildi. Aynanlik iqlim bilan birga kelganda samarali: kuchli tomonni nomlash, keyingi qadamni qisqa va amaliy ko'rsatish, o'quvchining yutuqlarini tilga olish. Bunday tildagi fikr-mulohaza himoyaviy reaksiyani so'ndiradi, xatolarni dushman emas, yo'l ko'rsatuvchi belgiga aylantiradi.

Yakkaxon mashqning yakkaligi esa ko'pincha charchoq va zerikishni keltirib chiqaradi. Duet, trio yoki kamer ansambl darslari tinglash, moslashish, umumiy nafasni his qilishni talab qiladi. Bu - aloqadorlik tuyg'usini uyg'otuvchi ijtimoiy motiv. Kichik sahnalar - sinf kontsertlari, ochiq darslar, mini-festivallar - mehnatning ijtimoiy ma'nosini ta'kidlaydi. Muhimi, sahna jarayoni zanjirli bo'lsin: oldindan mikro-chiqish, video-qayta ko'rish, so'ng asosiy sahna va post-tahlil. Shunda sahna hayajoni boshqariladigan energiyaga aylanadi, qoniqish esa ARCSdagi "Satisfaction"ni haqiqiy tajribaga ko'chiradi.

Repertuar tanlovi motivatsiyaning kalitlaridan biri. O'quvchi o'zini musiqada ko'rsa, mashqga ma'no kiradi. Klassik kanon bilan bir qatorda milliy kuylar, maqomdan ilhomlangan miniaturalar, zamonaviy mavzular muvozanati o'quvchining identiteti bilan bog'lanadi. Biroq repertuar faqat yoqimlilikiga ko'ra emas, o'quv vazifalarining spiraliga ko'ra tanlanadi: bir motiv turli darajada qayta uchraydi, texnika va ifoda qatlamlari bosqichma-bosqich chuqurlashadi. Natijada o'quvchi "men bu tilni tobora ravon gapiryapman" degan ishonchga ega bo'ladi.

Adolatli va ko'rinadigan baholash ham motivatsiyani boqadi. Formativ baholashning muntazamligi summativ bosimni yumshatadi, rubrikalarga tikilgan progress kartalari adolat hissini mustahkamlaydi. "Bitta standart - ko'p yo'l" tamoyili esa turli temperament va tayyorgarlikdagi o'quvchilarni bir sinfda ushlab turadi: maqsad umumiy, unga eltuvchi yo'l shaxsiy. O'qituvchining o'zi ham motivatsion tizimning bir qismi. Darslarni modullashtirish, 10-12 daqiqalik fokus bloklar bankini tuzish, o'z darsini vaqti-vaqti bilan ko'rib chiqish, hamkasblar bilan mikro-tajriba almashish - bular pedagogik mehnat gigiyenasini saqlaydi. O'qituvchi energiyali bo'lsa, darsning iqlimi ham yorug' bo'ladi; yorug' iqlim esa o'quvchining ichki chirog'ini yoqadi. Shu bois fortepiano darsida motivatsiya tasodifiy ilhom emas - u loyihalangan arxitektura. Maqsadlar shaffof bo'lsa, yo'llar individual, fikr-mulohaza aniq va iliq, ansambl va sahna ijtimoiy energiya olib kelsa, raqamli vositalar maqsadga xizmat qilsa, repertuar identitet bilan bog'lansa - o'quvchi o'z mehnatining ma'nosini ko'radi. Shunda klaviatura ustidagi takroriy harakatlar zerikarli odatga emas, o'sish marosimiga aylanadi; motivatsiya esa vaqtinchalik uchqun emas, barqaror olov bo'lib qoladi.

## Xulosa

Fortepiano o'qitish jarayonida o'quv motivatsiyasini oshirish - bu tasodifiy ilhom yoki vaqtinchalik rag'bat natijasi emas, balki puxta o'ylangan pedagogik tizim mahsulidir. Tadqiqot davomida aniqlanganki, motivatsiyani barqaror saqlash uchun o'quv jarayonining har bir unsuri - maqsad, mazmun, metod va muhit - o'zaro uyg'unlikda ishlashi zarur.

Birinchidan, avtonomiya, kompetentlik va aloqadorlik ehtiyojlarini qondirish motivatsiyaning ichki mexanizmini mustahkamlaydi. O'quvchiga tanlov imkonini berish, dars maqsadlarini shaffof ifodalash, jarayonda individual yondashuvni ta'minlash - uning o'z mehnatini anglashiga xizmat qiladi.

Ikkinchidan, fikr-mulohazaning aniqligi va ijobiy toni o'quvchida o'sishga ishonch uyg'otadi. Har bir kichik yutuq "mayda g'alaba" sifatida e'tirof etilib, o'quvchining ichki rag'batini quvvatlaydi. Formativ baholash jarayonning ajralmas qismi bo'lib, texnik va badiiy ko'nikmalarni izchil rivojlantirishga yordam beradi.

Uchinchidan, ansambl mashg'ulotlari va sahna amaliyoti o'quvchining musiqiy ijtimoilashuvini ta'minlaydi. Bu tajribalar orqali u mehnatining ijtimoiy ahamiyatini his etadi va ijodiy jarayonga yanada mas'uliyat bilan yondashadi.

To'rtinchidan, raqamli texnologiyalarni maqsadli integratsiya qilish o'quvchini zamonaviy ta'lim jarayoniga faol jalb etadi. Metronom, video-feedback va akkompanement ilovalari motivatsiyani oshiruvchi vosita sifatida xizmat qiladi, ammo ularning qo'llanilishi didaktik maqsad bilan uyg'un bo'lishi shart.

Bunday tizimli yondashuv natijasida fortepiano darslari nafaqat texnik ko'nikmalarni, balki o'quvchining ichki motivatsiyasini, ijodiy tafakkurini va o'zini ifoda etish qobiliyatini rivojlantiruvchi integral ta'lim muhitiga aylanadi. Shu tarzda motivatsiya bir martalik turtki emas, balki uzluksiz o'sish manbai sifatida shakllanadi.

## Foydalanilgan adabiyotlar

1. Keller J. M. Motivational Design for Learning and Performance: The ARCS Model Approach. - New York: Springer, 2010. - 380 p.
2. Csikszentmihalyi M. Flow: The Psychology of Optimal Experience. - New York: Harper & Row, 1990. - 303 p.
3. Виготский Л. С. Педагогическая психология. - Москва: Педагогика, 1991. - 480 с.
4. Ericsson K. A. The Cambridge Handbook of Expertise and Expert Performance. - Cambridge: Cambridge University Press, 2006. - 900 p.
5. Matyakubova G. Fortepiano o'qitish metodikasi. - Toshkent: O'zbekiston davlat konservatoriyasi nashriyoti, 2021. - 210 b.